

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Balıkesir University Faculty of Theology

Sahibi / Owner

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına
Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt

Yazı İşleri Müdürü/Responsible Manager

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü Cengiz

Editörler/Editors in Chief

Doç. Dr. Mehmet Özkan
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali Çanakçı

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Asem Hamdy Ahmed Abdelghany

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Çaycı, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ejder Okumuş, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Akkuş, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı, Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Dirik, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Özkan, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Esmâ Sayın, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Y. Emre Gördük, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Demir, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali Çanakçı, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lütfü Cengiz, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Polat, Balıkesir Üniversitesi

Dizgi-Mizanpaj/Layout

Asem Hamdy Ahmed Abdelghany & Mehmet Özkan & Ahmet Ali Çanakçı

Yazışma/Correspondence

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinkçiler Mah. Soma Cad. Altteylül/Balıkesir **Telefon:**
0 266 249 61 79 & **Faks:** 0 266 239 87 46 & **E-posta:** balikesirilahiyatdergisi@gmail.com **Web:**
<http://ilahiyatdergisi.balikesir.edu.tr>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bauifd>

Baskı Yeri

Erman Ofset Matbaacılık LTD. ŞTİ. - Fevzi Çakmak Mah. Özlem Cad. No: 33/G Karatay/
Konya Tel: 0332 342 01 55 • Sertifika No: 15409

Basım Tarihi

Aralık 2019

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yılda iki kez yayınlanan akademik uluslararası hakemli bir dergidir. BAÜİFD'de yayınlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın dili Türkçe olmakla birlikte diğer dillerde de yazılar yayınlanmaktadır. Yayınlanan yazıların bütün yayın hakları BAÜİFD'ye ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayınlanıp yayınlanmamasına derginin yayın kurulu karar verir

**Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme:
'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' Önerisi**

Departmentalization as a new paradigm in higher religious education:
The proposal of 'Department of Spiritual Counselling and Care'

Mustafa Koç

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Bilim Dalı, Balıkesir/ Türkiye
Assoc. Prof., Balıkesir University, Faculty of Theology,
Department of Psychology of Religion

e-mail: mustafakoc@balikesir.edu.tr

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1299-7963>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi /Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 01 Kasım 2019 / 01 November 2019
Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Aralık 2019 / 20 December 2019
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık 2019 / 30 December 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/ December

Atıf/Citation: Mustafa Koç, "Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' Önerisi" *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (Aralık 2019): 59-112

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiştir.
This article has been reviewed by at least two referees.

Web: <http://ilahiyatdergisi.balikesir.edu.tr>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bauifd>

Mail: balikesirilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Balıkesir University, Faculty of Theology, Balıkesir, Turkey. All rights reserved.

Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' Önerisi¹

Mustafa Koç

Öz

Türkiye'deki yüksek din eğitimi içeriğinin yeni yaşam koşullarına bağlı olarak lisans düzeyinde 'uzmanlaşma' yaklaşımıyla yeniden biçimlendirilmesi gerektiğini vurgulayan bu makalenin temel amacı, Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü"nü açılmasıyla ilgili detaylı bir öneri sunmaktır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; (i) Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin lisans düzeyinde mutlaka bölümleşme esasına dayalı eğitime ve diploma sistemine geçmesi; (ii) bu kapsamda ilahiyat fakültelerinin (a) Diyanet İşleri Başkanlığı'na personel yetiştirmek amacıyla "Din Hizmetleri Bölümü"; (b) Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretmen yetiştirmek amacıyla "Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü"; (c) diğer ilgili kurumlara manevi danışman yetiştirmek amacıyla "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü" olmak üzere üç bölüme ayrılması; (iii) lisans eğitimindeki ön-lisans derecesinin (1. ve 2. sınıflar) temel alan yeterliliğine, lisans derecesinin (3. ve 4. sınıflar) ise özel alan yeterliliğine dayalı 'lisans-uzmanlık' derslerinden oluşması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yüksek Din Eğitimi, Lisans Programı, Bölümleşme, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Departmentalization as a New Paradigm in Higher Religious Education: The Proposal of 'Department of Spiritual Counselling and Care'

Abstract

The main purpose of this article, emphasizing that the content of higher religious education in Turkey requires reformation with 'specialization' approach in the bachelor's degree, depending on the new living conditions, is to present a detailed proposal regarding with the opening of "Department of Spiritual Counseling and Care" in the faculties of theology in Turkey. As a result of the evaluations, carried out within this framework, it is argued that (i) the faculties of theology in Turkey definitely require to move into a system of education and diploma which is based on the basis of departmentalization at the bachelor's degree; (ii) in this context, the theology faculties requires to divide into three separate departments as (a) "Department of Religious Services" in order to train personnel for the Presidency of Religious Affairs; (b) "Department of Religious Education and Teaching" in order to train teachers for the Ministry of National Education and (c) "Department of Spiritual Counseling and Care" in order to train spiritual counselors for the other related institutions; (iii) the courses of the first two grades (1st and 2nd grades) of bachelor's degree require to be foundational ones, while those of the latter two grades (3rd and 4th grades) require to consist of the undergraduate-specialization ones, based on the competency of specialized bachelor's degree.

Keywords: Higher Religious Education, Undergraduate Program, Departmentalization, Spiritual Counselling and Care

---

¹ Bu makale, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi & Değerler Eğitimi Merkezi tarafından, 16-18 Kasım 2017 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi'nde, aynı başlıkla "sözel bildiri" olarak sunulmuştur.

Giriş

Modern yaşam ve post-modern söylem kışkıracısındaki bu dönem, üniversitelerin bilgiyi üretip teknolojiye dönüştürme birimlerine yönlendirdiği dönemi aşmış gibi görünmektedir. Bu bağlamda dünyadaki son gelişmelere bakıldığında, üniversitelerin bilgi üretimindeki tek merkez olma özelliğinin önemli ölçüde aşıldığı söylenebilir. Öte yandan post-modern zaman diliminde, üniversitenin universal bilgiyi üretebilmesinin olanakları da sorgulanmaya başlamıştır. Gerçeklik tartışmaları, bilginin üretiminde de tek merkez yerine, merkezlerden oluşan çoğulcu bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla mutlak gerçekliğe ulaşma sürecinde üniversitelerin içinde buldukları toplumu da bu gerçeklik çerçevesinde yeniden oluşturma görevinin tartışmalı bir duruma geldiği konuşulmaktadır.

Yüksek din öğretimi açısından bakıldığında ise bu yeni olgusal durum, tekelci resmi din yapısı yerine çoğulcu sivil dinsel yapıları teşvik eden bir süreç ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni gelişmelere paralel olarak genelde üniversitelerin özeldense üniversitelere bağlı olan fakültelerin toplumla ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunan ve bu yönde değişik modeller üzerinde çalışan uzmanlar, konuyla ilgili bazı düşünceler ortaya atmışlardır. Alan uzmanları, üniversitelerin/fakültelerin karşı karşıya kaldıkları meydan okumaların en önemlisinin, toplumdaki 'yurttaş oluşturma' biçimindeki varoluşsal işlevini her geçen gün yitirmesi olduğunu söylemektedirler. Gerçekten de yakın zamana kadar üniversiteler, genç kuşağın sadece özel uzmanlık alanlarında eğitilmekle kalmayıp onları etkili liderler haline getiren ulusal kültürle de donatıldıkları kurumlar olarak işlev görmekteydi. Ancak toplumlar arasındaki sınırların giderek ortadan kalktığı ve küreselleşmenin getirdiği yeni bakış açıları, üniversiteler üzerinde yoğun bir şekilde düşünmeyi gerektirmektedir. Bu işlevin yokluğunda üniversiteler, belirli meslek

kategorilerine girişi sağlayan profesyonel bilgi ve becerileri veren akademik kurumlara dönüşerek çok-boyutlu işlevini gittikçe daraltmaya başlamıştır (bkz. Doğan, 2015: 351-370).

Üniversiteler ve fakülteler gibi yükseköğretim kurumları, bilgi üretme ve etkili liderler yetiştirme işlevinden sıyrılarak giderek ileri meslek okulları şekline doğru yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu yeni durum, “akademik kapitalizm” kavramıyla karşılanmaktadır. Akademik kapitalizm, üniversitelerin artık halkın yararına değil de uluslararası sermaye çevrelerinin yararına çalışmaya başladığını ifade için kullanılan teknik bir kavramdır. Söz konusu bu durum, neyin iyi olduğuna karar veren, neyi bilmesi gerektiğini, nasıl düşünceğini, neyin dindarlık olacağını küresel sermaye çıkarları doğrultusunda üretmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu durumdan sıyrılmanın çözümü de bilgiye olan istekteki dönüşümü ortaya koymak ve toplumsal talebi karşılayacak bilgi üretimini sağlamak olarak görülmektedir (ayrıca bkz. Erdem, 2005: 75-86).

Yukarıdaki sosyo-kültürel değişim dinamikleri dikkate alındığında, Türkiye'deki yüksek din öğretiminin (2017) akademik olarak Türk üniversite yapılanmasında yerini alan ilahiyat fakülteleri ve İslami ilimler fakültelerinde yapıldığı görülmektedir. Yüksek din öğretimi kurumlarında verilen bu yüksek din eğitiminin kalitesi, geniş ölçekte teoloji lisans yeterliliğine bağlı olarak sahada üretilen din hizmetinin kalitesiyle de doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla akademik bağlamda içinde yaşanan dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yüksek din öğretimi yapılanması, modern yaşamın ortaya çıkardığı sorunların çözümünde psiko-pedago-teolojik yaklaşımların gücünü de arttıracaktır. Bu bağlamda sosyal değişim hızının giderek arttığı Türkiye'deki yüksek din öğretimi, modernizm sonrası sınıfların kutsallığından sıyrılarak eğitim süreçlerini, dinamik biçimde sürekli değişen ve dönüşen gerçek hayatla bütünleştirme zorunluluğuyla

karşı karşıyadır. Tam da bu noktada, yüksek din öğretiminde bilgi üretilmesine ilişkin yeni yaklaşımlar, bilginin paylaşımıyla ilgili yöntem ve teknikler üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Dolayısıyla söz konusu bu durum da, tüm dinsel öğretim süreçlerini etkileyecek biçimde yükseköğretim aşamasında da yüksek din eğitimi yapılan ilahiyat fakülteleri üzerindeki yapısal dönüşümlere uzanan bir değişimi de kaçınılmaz duruma getirmiştir (Altaş, 2016: 8-10).

Yükseköğretimde din eğitimi kurumları temelinde Türkiye’de verilen yüksek din öğretiminin ‘zamanın ruhunu’ yakalayacak ve çağın psiko-sosyo-antropo-teolojik değişimlerine uygun biçimde alanda çalışacak ‘ilahiyatçı/din uzmanı’ yetiştiremediği düşüncesinden hareketle, bu makalenin temel amacı, ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin lisans düzeyindeki akademik yapılanmasında revizyona gidilmesi için yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak “bölümleşme” temeline dayalı bir yaklaşımın önemini vurgulayarak üç ayrı bölüm önerisinde bulunup bir bölüm özelinde detaylı analiz ve değerlendirmeler yapmaktır.

Öte yandan Türkiye’deki sekülerleşmeye paralel olarak ortaya çıkan yeni din hizmetleri formlarına olan ihtiyacı dikkate alan bu makalede, modern yaşam ve/veya post-modern söylem bağlamında yüksek din öğretim düzeyinde din eğitimi alan ilahiyatçıların/teologların sahip oldukları teoloji lisans yeterliliklerinin işlevsel olmadığı varsayımından hareket edilmiştir. Dolayısıyla bu makalede ayrıca teolojik içerikli bir öğretim türü olarak yüksek din öğretiminin nasıl bir niteliksel ve niceliksel değişime ihtiyaç duyduğunun cevabına yönelik teorik düzlemde katılar sağlanmaya çalışılmıştır.

a. Yüksek Din Öğretimindeki Yapısal Değişim Zorunluluğu

Reform arayışlarının çıkış noktasının birçok ülkede, dış dünyadaki gelişmeleri kayıtsız şartsız kabul etmek yerine, o

gelişmelere duyarlı ancak yükseköğretim sisteminin yapısını göz ardı etmeyen bir biçimde, var olan sistemin temel özellikleri üzerinde odaklandığı görülmektedir. Türkiye’de ise ülke koşullarını ön planda tutup o koşullara özgü yerli modeller geliştirme veya en azından ülke koşullarıyla dış dünyadaki gelişmeleri kendi içinde tutarlı ve uygun bir biçimde sentezleme çabalarına yeterince geçilememiştir. Dış dünyadaki gelişmeler de, holistik bir yaklaşım sergileyerek bir bütünlük içinde izlenilmemektedir. Tüm bunların sonucunda, Türk yükseköğretim sistemi üzerindeki teknik tartışmalar, derinlikli yapılamadığı için yüzeysel bazı şekilsel düzenlemelerle sınırlı kalmaktadır (Şenses, 2007: 4).

Yukarıdaki temel reformist yükseköğretim perspektifi dikkate alınarak Türkiye’de yüksek din öğretimindeki yapısal değişim zorunluluğunu gerektiren nedenler şu şekilde sıralanabilir:

(i)-*Güncel problemlere etkin cevaplar üretilememesi*: Türk toplumunun gündelik hayatlarına yeterince cevap üretmediği, bilimsel gelişmelere ilişkin akademik görüşler ortaya koyamadığı, sosyal bilimlerdeki yeni sorun alanlarına çözümler öneremediği için ilahiyat alanı ve dolayısıyla bu alan üzerinden din, giderek Türk toplumunun ilgi alanından çıkmaktadır. Buna paralel olarak pratik hayat alanı sekülerleşmekte, çünkü ilahiyat sadece kendisiyle yetinmektedir. Temel İslam bilimleri, geçmişi tekrar ettiği sürece dinamik ve değişken pratik hayat alanına cevap üretmekten yoksun kalacaktır (Öztürk, 2015: 42). Bu bağlamda Türk teoloji çalışmalarındaki temel İslam bilimleri alanına ilişkin üretilen akademik ürünlere (tez, kitap, makale vb.) bakıldığında bile güncelliğini koruyamayan bir “akademik din dili”nin etkin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla da modernizmin ortaya çıkardığı güncel problemlere, toplumun kavrayacağı biçimde etkin bir din dili

kullanarak gerekli olan cevapları üretemediği için Türk toplumu her geçen gün sekülerleşmeye devam edecektir.

(ii)-*Din hizmetlerinde uzmanlaşma yaklaşımının benimsenememesi:* Türkiye’de alan aktörü bağlamında bir meslek tanımı olarak "ilahiyatçı" kelimesi: "imam, vaiz, müftü, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni, manevi danışman" gibi çeşitli meslekleri yerine getiren görevlilerin ortak özelliğine vurgu yapmaktadır. Bu noktada şöyle bir soru sorulabilir: ‘Söz konusu mesleklerden her biri, kendine özgü ayrı genel ve özel alan formasyonu gerektirdiği için bir ilahiyatçı, ek bir formasyon almaksızın bu mesleklerin tümünü başarıyla yürütebilir mi? Örneğin; imam-hatip olarak çalışan ilahiyatçı, bu formasyonu çok başarılı bir öğretmen, başarılı bir vaiz yada müftü olabilir mi?’ Pedagojik formasyonsuz ilahiyat lisans programı mezunları, doğrudan öğretmen olamadığına göre bu mezunların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli kademelerinde görev alacakları düşünülmektedir. Soruna bu açıdan yaklaşıldığında imamlık, vaizlik ve müftülük gibi her biri farklı formasyonlara sahip uzmanlar tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerin farklılıkları lisans programlarında göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Zira bu kadar farklı mesleklerin uzmanlarının tek tip bir lisans programıyla yetiştirilemeyeceği çok açıktır. Alan olarak birbirine çok yakın duran fizik, kimya, biyoloji öğretmenlerinin bile ayrı lisans programlarıyla yetiştirildiği Türkiye’de, uzmanlık alanlarının iyice daraldığı bu modern dönemde bu durumu olumlu karşılamak oldukça zordur (Öztürk, 2015: 48; Aydın, 2004: 21-23).

Türkiye’deki ilahiyat fakültesi programlarındaki yapısal değişim ihtiyacı bağlamında bakıldığında program geliştirme nasıl olur da, "hedeflenen eğitimin amaçlarını etkinlikle geliştirmek ve gerçekleştirmek üzere düzenlenen içerik ve aktivitelerin, uygun yöntem, teknik, araç ve gereçlerle geliştirilmesine yönelik planlı

çabaların tümü" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ilahiyat lisans programları hazırlanırken bazı temel sorular oluşturulmalıdır. Bu sorulardan bazıları şunlardır: "Nasıl bir ilahiyatçı yetiştirilmelidir?", "İlahiyatçı neleri öğrenmelidir?", "Öğrenilenlerin kalıcılığı nasıl sağlanmalıdır?", Bu ve benzeri sorulara verilecek cevaplar, programların hazırlanmasında göz önünde bulundurulacak yapısal temelleri oluşturacaktır.

İlahiyat fakültesi programlarını daha fonksiyonel ve işlevsel niteliklere sahip olabilmesi için program geliştirme felsefesine uygun biçimde tasarlamak gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikli olarak ilahiyat fakültelerinin misyonunun, Türkiye'nin tarım toplumundan sanayi toplumuna ve son olarak da bilgi toplumuna geçiş sürecinde ortaya çıkan gelişme ve değişimler karşısında çeşitlendiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Örneğin; hapisane, hastane, huzurevleri ve çocuk yuvaları gibi kurumlarda bulunan kişilere yönelik de dinsel temelli hizmet verecek ve özel psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi almış ilahiyatçılara ihtiyaç vardır. Yine müftülüklerde oluşturulan aile ve dini rehberlik bürolarında görev yapan personelin de teoloji formasyonunun yanı sıra danışma psikolojisi ile donanmış olması gerekmektedir. Tüm bunlara ek olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda din hizmetlerinde görev yapacak personelinin yeterliliğini belirlemiştir. Bu durum, ilahiyat fakültelerinin kendi mezunlarının istihdam alanlarından biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeterliliklerini dikkate alarak öğrenci yetiştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan ilköğretim, lise, imam-hatip liselerinin orta ve lise kısımları, farklı özelliklere sahip ve farklı bilgilerle donanmış ilahiyatçılara ihtiyaç duymaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerden biri de, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenlerde aradığı genel yeterlilikleri belirlerken tüm bunlara ek olarak bazı alanlarla

ilgili özel yeterlilikleri de açıklamış olmasıdır. Özellikle lise DKAB öğretmenleri ve İHL öğretmenleri için belirlenmiş yeterlilikleri, bu alanlara eleman yetiştiren fakültelerin dikkate alması gerekmektedir. Söz konusu bu durum da, fakültelerin öğretim amaçlarını ve programlarını düzenli olarak gözden geçirmelerini gerektirmektedir.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin yaşandığı modern dönemde, dinsel problemler de çeşitlenmekte ve derinleşmektedir. Dolayısıyla toplumun problemleri güncel gelişmelerin sonucunda farklılaşmaktadır. Buna karşın, ilahiyat fakültelerinin programlarında toplumun karşılaştığı güncel sorunların cevabını vermekten çok tarihsel teolojik birikimin sadece aktarılması ön plandadır. Bu durum da, ilahiyat öğrencilerinin toplumda yaşanan dinsel sorunlarla ilgili fakülteadaki farkındalık ve bilgilenme düzeylerini ve olanaklarını azaltmaktadır (Genç, 2013: 31-33).

b. Yüksek Din Öğretiminde Yeni Bir Paradigma Olarak Bölümleşme

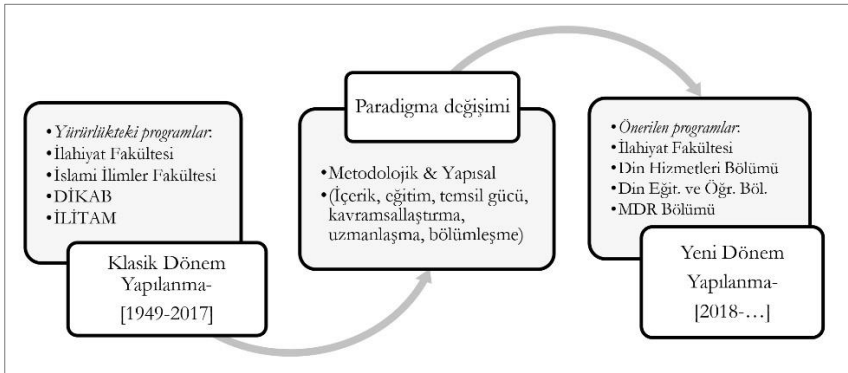
Yükseköğretim ile istihdam kurumları arasındaki ilişki bağlamında Türkiye'deki gelişmelere ve özellikle din hizmeti üretim süreç ve biçimlerindeki gelişmeler karşısında işgücü isteğinde ortaya çıkan değişikliklere duyarlı, ancak ülkenin hizmet üretim yapısını ve istihdam kurumlarının temel özelliklerini de gözetilen bir yaklaşımın önemi asla göz ardı edilmemelidir (krş. Şenses, 2007: 12). Dolayısıyla hızla sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin yaşandığı Türkiye'de, ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin istihdam alanlarının belli olması ve ilgili istihdam alanlarının yeterliliklerine göre ilahiyat lisans eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Çünkü üniversitelerin amacı, mezun olanların göreve başladıklarında alanına göre gerekli temel ve özel alan yeterliliklerine sahip olmalarını sağlamaktır. Bu durum da, ilahiyat fakültelerinin öğretim programlarının istihdam

alanının istediği yeterliliklere göre yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir (Genç, 2013: 39-41).

Yukarıdaki temel teorik yaklaşımdan hareketle din psikoloğu Koç (2017) tarafından yüksek din öğretiminde önerilen 'bölümleşme' yaklaşımının temelini '(i)-istihdam alanıyla ilişkilendirerek ilahiyat lisans bölümlerinin belirlenmesi; (ii)-istihdama yönelik genel ve özel alan yeterliliklerini kazanmayı amaçlayan şemsiye bir lisans programının geliştirilmesi' oluşturmaktadır. Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin lisans programlarının gelişimsel süreçlerini (a) 'klasik dönem yapılanma-[1949-2017]' ve (b) 'yeni dönem yapılanma-[2018-...]' biçiminde ikiye ayırmak mümkündür. Klasik dönem ile yeni dönem arasındaki metodolojik ve yapısal kapsamlı paradigma değişiminde ise 'içerik, eğitim, temsil gücü, kavramsallaştırma, uzmanlaşma, bölümleşme' gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (ayrıca şematik gösterim için bkz. Şekil-1).

Şekil-1:

Lisans dönem programındaki paradigma değişimi

Türkiye'deki yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma arayışının temelinde, şu an aktif olarak yürürlükte olan ilahiyat lisans programlarının uzmanlaşmaya yönelik alan yetersizliği yatmaktadır. Genç (2013) tarafından Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilahiyat lisans programında okuyan son sınıf öğrencileriyle yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış bir mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen bu çalışma sonucunda; "Sizce ilahiyat lisans eğitimi istihdam alanına göre mi verilmektedir?" sorusuna mülakata katılan öğrencilerden bir bölümü, istihdam alanına göre verilmediğini ve fakülteye girerken istihdam alanının belli olmasını istemiştir. Bu durumu 'Katılımcı-12' rumuzuyla kodlanan denek: "...Fakülteye girerken ne olacağımı bilmek istiyorum. Şu an öğretmen mi, imam mı vaiz mi olacağım belli değil. Fakülteye girerken senin alanın bu deseler ben kendimi okul dışında da buna göre geliştirebilirim..." sözleriyle istihdam alanına yönelik geliştirilen bir programın kendisinin geleceğe daha güvenle bakabilmesi için önemli olduğunu belirtmiştir (Genç, 2013: 41).

Makalede gelinen bu noktada, Türkiye'deki yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma değişikliğine ihtiyacın olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamadan sonra önemli bir sorunsal daha ortaya çıkmaktadır. O da 'geliştirilecek olan yeni paradigmanın temel felsefesi ve genel çerçevesi nasıl olmalıdır?' sorusuyla cevap beklemektedir. Kalam uzmanı Karadaş'a (2015) göre; bölümleşmeye dayalı yeni bir ilahiyat lisans programının temel felsefesi ve genel çerçevesi, İslam geleneğinden ve köklü bilim sınıflandırmasından yaralanan, çağın gerekleri, ihtiyaçları ve beklentilerini göz önünde bulunduran, işverenlerin belirleyeceği yeterlilik ölçütlerini/taleplerini dikkate alan bir çerçevede oluşturulmalıdır (Karadaş, 2015: 234-236).

Öte yandan konuyla ilgili oluşturulan Türk din pedagojisi literatürüne bakıldığında, ilahiyat fakülteleriyle ilgili daha önceden

bölüm yaklaşımını temel alan bazı program önerilerinin yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Tosun'un (2015) yapmış olduğu program önerisine göre ilahiyat fakültesi 4 programdan oluşmalıdır:

1. İlahiyat Lisans Programı (akademisyen yetiştirmeyi amaçlayan)
2. Din Hizmetleri Programı (Diyanet-din hizmetleri ve yaygın din eğitimini amaçlayan)
3. Dini Rehberlik ve Manevi Destek Programı (ilgili kurumlarda manevi destek hizmeti vermeyi amaçlayan)
4. Din ve Ahlak Eğitimi Programı (Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki din eğitimi hizmetlerini vermeyi amaçlayan)

Bu program da kendi içinde 3 alt programa ayrılmalıdır.

1. İlköğretim DKAB Öğretmenliği Programı
2. Ortaöğretim DKAB Öğretmenliği Programı
3. İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği Programı (Tosun, 2015: 279-280).

Yine başka bir alan uzmanı olan Özdemir'e (2009) göre ise Türkiye ile AB ülkeleri karşılaştırıldığında, sosyal hizmetler alanında farklılıkların olduğu görülmektedir. AB ülkelerinde özellikle "Dini Sosyal Hizmetler" alanı, meslek olarak kabul edilip uzmanlığı gerektirmektedir. Bu konuda çok sayıda yetişmiş uzman elemanları bulunmaktadır. Örneğin; Almanya'da 35 bin kadar "sosyal ilahiyatçı" vardır. Türkiye'de ise yoğun bir ihtiyaç olmasına rağmen henüz bu alanda somut bir adım atılmamıştır. Dolayısıyla Özdemir'in (2009) Avrupa Birliği ülkeleriyle bir karşılaştırma sonucunda yapmış olduğu program önerisine göre şu anda aktif eğitim yapan ilahiyat lisans programına, "Dini Sosyal Hizmetler Bölümü" veya "Sosyal İlahiyat Bölümü" isimli 1 program daha eklenmelidir (Özdemir, 2009: 1-16).

Öte yandan Yapıcı'nın (2015) yapmış olduğu bir diğer program önerisine göre ilahiyat fakültesi 5 programdan oluşmalıdır:

1. Din Hizmetleri ve Vaizlik Programı
2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı
3. İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliği Programı
4. Dini Danışmanlık ve Manevi Bakım Programı

5. Ahlak ve Değerler Eğitimi Programı (Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki okul öncesi ve ilkokula din eğitimi hizmetlerini vermeyi amaçlayan) (Yapıcı, 2015: 275).

Kutlu'nun (2015) yapmış olduğu program önerisine göre de ilahiyat fakültesi 3 programdan oluşmalıdır:

1. Din Eğitim-Öğretim Programı
2. (Akademik) İlahiyat Programı

3. Din Hizmetleri ve Dini Rehberlik Programı (Kutlu, 2015: 297-298; ayrıca diğer öneriler için krş. Gözütok, 2004: 559-566; Aşıkoğlu, 2009: 897).

Din psikoloğu Koç (2017) tarafından yapılan lisans program önerisinin temelini 'bölümleşme' paradigması oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre Türkiye'de farklı isimlerle açılmış tüm ilahiyat fakülteleri ve İslami ilimler fakülteleri, 'İlahiyat Fakültesi' ismi altında tekrardan birleştirilerek 3 bölüme ayrılmalıdır.

1. Din Hizmetleri Bölümü
2. Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü
3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü.

İlahiyat fakültelerindeki –yukarıda belirtilen- bu bölümleşme yapılırken de, geçmişteki özelde Türk ilahiyat, genelde ise Türk

akademik yapılanma deneyimlerinden yararlanılmalıdır. Bu bağlamda bölümleşme temeline dayalı oluşturulacak olan lisans programı için (i) yürürlükteki ilahiyat lisans programı deneyimini kullanarak “Din Hizmetleri Bölümü”nün oluşturulması; (ii) daha önceden yürürlükte olan DİKAB lisans programı deneyimini kullanarak “Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü”nün oluşturulması; (iii) eğitim fakültelerinde halen kullanılan Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik-(PDR) lisans programı deneyimini kullanarak ise “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü”nün oluşturulması sağlanmalıdır. Ayrıca bölümleşme temeline dayalı şemsiye lisans programı için fen-edebiyat fakülteleri ile mühendislik fakülteleri gibi bölüm temeline dayalı fakültelerin deneyimlerinden yararlanılmalıdır (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:

İlahiyat fakültesi bölümlerinin oluşumunda tecrübe paylaşımı

İlahiyat Fakültesi Lisans Programı	Tecrübe paylaşılan program
B ö l ü m l e r	
1 Din Hizmetleri Bölümü	Yürürlükteki ilahiyat lisans programı
2 Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü	Deneyimlenen DİKAB lisans programı
3 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü	Yürürlükteki PDR lisans programı
Not: Şemsiye lisans programı için tecrübe paylaşılan fakülteler = fen-edebiyat fakülteleri + mühendislik fakülteleri	

Öte yandan meslek alanları ve istihdam kurumlarına göre ilahiyat fakültesinde oluşturulacak olan bölümlere bakıldığında ise (i) “Din Hizmetleri Bölümü”nün meslek aktörlerinin ‘imam-hatip + vaiz + müftü + k.k. öğreticisi vb.’nden oluştuğu ve istihdam kurumunun ise Diyanet İşleri Başkanlığı-(DİB) olduğu; (ii) “Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü”nün meslek aktörlerinin ‘DKAB öğretmeni + meslek dersleri öğretmeni vb.’nden oluştuğu ve istihdam kurumunun ise Milli Eğitim Bakanlığı-(MEB) olduğu; (iii) “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü”nün meslek aktörünün de ‘manevi danışman’dan oluştuğu ve istihdam kurumlarının ise Diyanet İşleri Başkanlığı-(DİB) + Milli Eğitim Bakanlığı-(MEB) + Sağlık Bakanlığı-(SB) + Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-(ASPB) + Adalet Bakanlığı-(AB) + Milli Savunma Bakanlığı-(MSB) gibi ilgili kurum ve kuruluşlar olduğu görülmektedir (ayrıca bkz. Tablo-2).

Tablo-2:

İlahiyat fakültesi bölümlerine göre
meslekaktörleri ve istihdam kurumları

İlahiyat Fakültesi Lisans Programı	Meslek Aktörleri	İstihdam kurumları
B ö l ü m l e r		
1 Din Hizmetleri Bölümü	İmam-hatip Vaiz+müftü K.k. öğreticisi	Diyanet İşleri Başkanlığı DİB
2 Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü	DKAB öğrt+ Meslek dersleri öğretmeni	Milli Eğitim Bakanlığı MEB
3 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü	Manevi danışman	DİB+MEB+SB ASPB+AB+MSB

Alan yeterlilikleri bağlamında bakıldığında, bu türden bir bölümleşme paradigmasıyla lisans düzeyinde verilmesi hedeflenen 'teoloji derecesi/bachelor degree' eğitiminin ön-lisans düzeyini kapsayan ilk 2 yıl (1. ve 2. sınıfların) temel alan yeterliliğini hedef alan ortak derslerden, lisansı tamamlayan son 2 yılda (3. ve 4. sınıfların) özel alan yeterliliğini hedef alan bölümleşme temeline dayalı 'lisans-uzmanlık' derslerinden oluşması gerekir. Özel alan yeterliliği dağılımında ise (i) "Din Hizmetleri Bölümü"nde teoloji ağırlığı % 100; (ii) "Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü"nde pedagoji ağırlığı % 80 olurken, teoloji ağırlığı % 20; (iii) "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü"nde ise psikoloji ağırlığı % 80 olurken, teoloji ağırlığı % 20

olmalıdır. Ayrıca tüm bölümler için hazırlık sınıfı uygulaması devam etmelidir (bkz. Tablo-3).

Tablo-3:

İlahiyat fakültesi bölümleri ve alan yeterlilikleri

İlahiyat Fakültesi Lisans Programı	Temel alan yeterliliği	Özel alan yeterliliği
Bölümler	1. ve 2. sınıf (ön-lisans)	3. ve 4. sınıf (lisans)
1 Din Hizmetleri Bölümü	Ortak program	Teoloji [% 100-T]
2 Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü	Ortak program	Pedagoji [% 80-Pd+%20-T]
3 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü	Ortak program	Psikoloji [% 80-Ps+%20-T]

Ayrıca ilahiyat fakültesi bölümlerine göre öğrenci eğitim süreçlerine bakıldığında da, (i) hazırlık sınıfında aynı sınıflarda, (ii) temel alan yeterliliğini kapsayan 1. ve 2. sınıflarda aynı sınıflarda, (iii) özel alan yeterliliğini kapsayan 3. ve 4. sınıflarda ise ayrı sınıflarda eğitim alınmalıdır (ayrıca krş. Tablo-4).

Tablo-4:

İlahiyat fakültesi bölümlerine göre
öğrenci eğitim süreçleri

İlahiyat Fakültesi Lisans Programı	Temel alan yeterliği	Özel alan yeterliği
Bölümler	1. ve 2. sınıf (ön-lisans)	3. ve 4. sınıf (lisans)
1 Din Hizmetleri Bölümü	Aynı sınıf	Aynı sınıf
2 Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü	Aynı sınıf	Aynı sınıf
3 Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü	Aynı sınıf	Aynı sınıf

Bölgümlere yerleşme, Yükseköğretim Kurumları Sınavı-(YKS) ile yapılmalıdır. Yani bölüm temelli bu ilahiyat lisans programlarının her birinin yerleştirme taban-tavan puanı önceden belirlenmeli ve öğrenci fakülteye girerken kaç puanla hangi bölüme yerleştirildiğini bilmelidir. Dolayısıyla bu planlama kapsamında bölümleşme paradigmasına uygun olarak lisans derecesi diplomalandırma sistemi, bölüm temelinde düzenlenmelidir. Buna ek olarak başarılı öğrenciler için bölümler arasında çift anadal programı-(ÇAP) ve/veya yan dal eğitimine yatay geçişkenliği sağlayıcı ve özendirici gerekli teknik düzenlemeler yapılmalıdır.

i. “Din Hizmetleri Bölümü”

[Department of Religious Services]

(a)-*Program tanımı*: Programın yöneticiliği Temel İslam Bilimleri Bölümü tarafından yapılmalıdır. Programın akademik yapılanması ‘Temel İslam Bilimleri Bölümü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ile İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü’ temelinde oluşturulmalıdır. Arapça hazırlık sınıfından sonra sekiz yarıyıl süren programın gerek temel alan ağırlığı, gerekse özel alan ağırlığını eşit kapsayacak biçimde [1. ve 2. sınıf (ön-lisans) + 3. ve 4. sınıf (lisans)] derslerinin tümünün eşit biçimde % 60’ı temel İslam bilimleri, % 25’i felsefe ve din bilimleri, % 15’i ise İslam tarihi ve sanatları alanlarından verilmelidir. Farklı akademik yönelimlerde gelişmeye olanak sağlayan seçmeli derslerdeki çeşitlilik ve zenginlik, programın güçlü yönlerinden biri olmalıdır (bkz. Tablo-5; ayrıca krş. Korukçu, 2012: 157-181).

Tablo-5:

Din Hizmetleri Bölümü alan ağırlıkları

Yönetici Bölüm: Temel İslam Bilimleri			
	İlahiyat Fakültesi	Temel	Özel
	Din Hizmetleri Bölümü	alan ağırlığı	alan ağırlığı
	Akademik	1. ve 2. sınıf	3. ve 4. sınıf
	Bölmeler	(ön-lisans)	(lisans)
1	Temel İslam Bilimleri Bölümü	% 60	% 60
2	Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü	% 25	% 25

3	İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü	% 15	% 15
+	Toplam Kredi – [AKTS]	120 Kredi	120 Kredi

(b)-*Amaçlar ve hedefler:*

(i)-Akademik amaç: İlahiyat/teoloji bilimleri çerçevesinde İslam'ın genel yapısını, temel kaynaklarını tanıyan, bunlardan yararlanabilen; klasik ve modern din bilimlerinin konu, yöntem ve problemleri hakkında bilgi sahibi olan; dinleri ve dini hayatın problemlerini tanıyan; bu çerçevede sistematik ve eleştirel düşünebilen; bilimsel araştırma yeteneği kazanmış; ortaya çıkan çağdaş gelişmeleri sağlıklı bir şekilde değerlendirip öneriler sunabilen; insani-manevi değerlere göre hizmet üreten ve yürüten “ilahiyatçılar” yetiştirmek olmalıdır.

(ii)-İstihdam amacı ve hedefleri:

+Amaç: Din hizmeti sunan kamu kurum ve kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirerek sürdürmek olmalıdır.

+Hedefler:

Hedef-1: Temel istihdam kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli birimlerine personel desteği sağlamak olmalıdır.

Hedef-2: Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen meslek içi eğitim programlarına akademik tabanlı eğitsel destek sağlamak olmalıdır.

(c)-*Mezuniyet koşulları:* İlahiyat Fakültesi “Din Hizmetleri Bölümü / Department of Religious Services”nü en az 240 AKTS

kredilik ders alıp tüm dersleri başarı ile tamamlayan FF, YZ, DZ notu olmayan, genel not ortalaması (GNO) en az 2,00 olan ve diğer yükümlülükleri yerine getiren öğrenciler mezun olmalıdırlar. Bu kredilerin altında eksik krediyle mezun olunmamalıdır.

(d)-*Diploma ve meslek unvanı*: İlahiyat Fakültesi Din Hizmetleri Bölümü mezuniyet koşullarını yerine getiren öğrencilere “İlahiyat Fakültesi Din Hizmetleri Bölümü Lisans Diploması” ile birlikte diploma eki ve not durum belgesi (transkript) verilmelidir. Ayrıca bu bölümden mezun olanlara "İlahiyatçı/Theologian" unvanı verilmelidir.

ii. “Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü”

[Department of Religious Education and Teaching]

(a)-*Program tanımı*: Programın yöneticiliği Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü’ne bağlı “Din Eğitimi ABD” tarafından yapılmalıdır. Programın akademik yapılanması “Temel İslam Bilimleri Bölümü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ile İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü” temelinde oluşturulmalıdır. Arapça hazırlık sınıfından sonra sekiz yarıyıl süren programın temel alan ağırlığını kapsayan ön-lisans sürecindeki 1. ve 2. sınıfın derslerinin % 60’ı temel İslam bilimleri, % 25’i felsefe ve din bilimleri, % 15’i ise İslam tarihi ve sanatları alanlarından; özel alan ağırlığını kapsayan lisans tamamlama sürecindeki 3. ve 4. sınıfın derslerinin ise % 80’i felsefe ve din bilimleri (özellikle din eğitim ağırlıklı), % 10’u temel İslam bilimleri, % 10’u ise İslam tarihi ve sanatları alanlarından verilmelidir. Farklı akademik yönelimlerde gelişmeye olanak sağlayan seçmeli derslerdeki çeşitlilik ve zenginlik, programın güçlü yönlerinden biri olmalıdır (bkz. Tablo-6).

Tablo-6:

Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü alan ağırlıkları

Yönetici Bölüm: Felsefe ve Din Bilimleri – [Din Eğitimi]		
İlahiyat Fakültesi	Temel	Özel
Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü	alan ağırlığı	alan ağırlığı
Akademik	1. ve 2. sınıf	3. ve 4. sınıf
Bölümler	(ön-lisans)	(lisans)
1 Temel İslam Bilimleri Bölümü	% 60	% 10
2 Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü	% 25	% 80
3 İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü	% 15	% 10
+ Toplam Kredi – [AKTS]	120 Kredi	120 Kredi

(b)-Amaçlar ve hedefler:

i- Akademik amaç: Manevi farkındalık, sosyal bütünleşme, kültürel duyarlılık ve iyi ahlak konularında kendini gerçekleştirme sürecine girmiş; teolojiyle desteklenen bir din bilimi olarak din eğitimi ve öğretimi anlayışını benimsemiş, “mezhepler üstü ve dinler arası” perspektife sahip bir yaklaşım bağlamında din eğitimi ve öğretimi yapabilme yetkinliğini kazanmış, insan haklarına saygılı, demokratik,

bilimsel ve mesleki etik ilkelere uygun davranan “din öğretmenleri” yetiştirmek olmalıdır (ayrıca krş. Aşıkoğlu, 2011; 5-13).

ii- İstihdam amacı ve hedefleri:

+Amaç: Din eğitimi ve öğretimi sunan kamu kurum ve kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirerek sürdürmek olmalıdır.

+Hedefler:

Hedef-1: Temel istihdam kurumu olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli birimlerine personel desteği sağlamak olmalıdır.

Hedef-2: Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen meslek içi eğitim programlarına akademik tabanlı eğitsel destek sağlamak olmalıdır.

(<http://uludag.edu.tr/ilahiyat>), [Erişim, Aralık 2017].

(c)-*Mezuniyet koşulları*: İlahiyat Fakültesi “Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü / Department of Religious Education and Teaching”nü en az 240 AKTS kredilik ders alıp tüm dersleri başarı ile tamamlayan FF, YZ, DZ notu olmayan, genel not ortalaması (GNO) en az 2,00 olan ve diğer yükümlülükleri yerine getiren öğrenciler mezun olmalıdırlar. Bu kredilerin altında eksik krediyle mezun olunmamalıdır.

(d)-*Diploma ve meslek unvanı*: İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü mezuniyet koşullarını yerine getiren öğrencilere “İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü Lisans Diploması” ile birlikte diploma eki ve not durum belgesi (transkript) verilmelidir. Ayrıca bu bölümden mezun olanlara "Din Öğretmeni / Religion Teacher" unvanı verilmelidir.

iii. "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü"

[Department of Spiritual Counseling and Care]

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türkiye'de yeni bir saha hizmeti birimidir. Dünyadaki uygulamalarına bakıldığında çeşitli bağlamlarda verilen bu hizmetin Türkiye'de nasıl bir çerçevede uygulanacağı yakın gelecekte cevabını bulacaktır. Türkiye'deki sosyal hizmetler alanında yapılan çalışmalardaki pek çok eksikliklerin olduğu, alan uzmanları tarafından bilinmektedir. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde belki de önemli adımların atılacağı ve çözüme kavuşturulacağı alanların başında sosyal hizmet politikaları gelmektedir. Birçok yaklaşımı ve dalları bulunan sosyal hizmet alanları, bir taraftan var olan sorunlarla uğraşırken diğer taraftan olası psiko-sosyal problemlere çözüm bulmaya çalışmaktadır. Özdemir'e (2009) göre sosyal hizmetlerin alt alanlarından biri de "manevi sosyal hizmet" alanıdır. Bu çerçevede üretilen hizmetlerin çalışma alanı içerisinde 'müftülükler, cezaevleri ve hastaneler, huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk evleri ve yurtları' gibi birimleri saymak mümkündür (Özdemir, 2009: 1). Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı'ndaki alana ilişkin üretilen din hizmeti politikasına bakıldığında, Türkiye'de kurumsal temelli manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin 'manevi sosyal hizmet' konseptinde verilmeye başlandığı söylenebilir.

Önerilen bu bölümde uygulanacak lisans programı, bireysel olarak özellikle anlam arayışı sürecinde anlam krizi yaşayanlara yardımcı olmayı amaçlayan; bireyin inandığı aşkın varlık ile arasındaki psiko-teolojik ilişkileri düzenleyen; bireylerin dinsel yaşam farkındalıklarını ve iletişim becerilerini artırmayı hedefleyen; bireylere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunabilecek "manevi danışmanlar" yetiştirilmesini amaçlamalıdır. Program, uyum sorunları

ve gelişimsel güçlükleri bulunan bireylerle çalışma için gerekli olan özel alan bilgi ve becerilerinin kazandırılmasını ve bireylerin psikolojik iyi olma durumlarının korunmasını sağlamaya çalışmalıdır. Program ayrıca, mezunlara farklı kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi, örgütlenmesi ve uygulanmasına ilişkin mesleki beceriler de kazandırmalıdır (<http://uludag.edu.tr/ilahiyat>; <http://www.divinity.ankara.edu.tr>, <http://gef-egitimbilimleri-pdr.gazi.edu.tr>), [Erişim, Aralık 2017].

Makalenin ana teması, adı geçen bu bölüm önerisi olduğu için bölümle ilgili detaylı bilgi aşağıdaki başlık altında daha geniş biçimde verilmiştir.

b.a. 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' Önerisi

(a)-*Program tanımı*: Programın yöneticiliği, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü'ne bağlı "Din Psikolojisi ABD" tarafından yapılmalıdır. Programın akademik yapılanması 'Temel İslam Bilimleri Bölümü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ile İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü' temelinde oluşturulmalıdır. Arapça hazırlık sınıfından sonra sekiz yarıyıl süren programın temel alan ağırlığını kapsayan ön-lisans sürecindeki 1. ve 2. sınıfın derslerinin % 60'ı temel İslam bilimleri, % 25'i felsefe ve din bilimleri, % 15'i ise İslam tarihi ve sanatları alanlarından; özel alan ağırlığını kapsayan lisans tamamlama sürecindeki 3. ve 4. sınıfın derslerinin ise % 80'i felsefe ve din bilimleri (özellikle din psikolojisi ağırlıklı), % 10'u temel İslam bilimleri, % 10'u ise İslam tarihi ve sanatları alanlarından verilmelidir. Farklı akademik yönelimlerde gelişmeye olanak sağlayan seçmeli derslerdeki çeşitlilik ve zenginlik, programın güçlü yönlerinden biri olmalıdır (bkz. Tablo-7).

Tablo-7:

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü alan ağırlıkları

Yönetici Bölüm: Felsefe ve Din Bilimleri – [Din Psikolojisi]			
İlahiyat Fakültesi		Te m e l	Ö z e l
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü		alan ağırlığı	alan ağırlığı
A k a d e m i k		1. ve 2. sınıf	3. ve 4. sınıf
B ö l ü m l e r		(ön-lisans)	(lisans)
1	Temel İslam Bilimleri Bölümü	% 60	% 10
2	Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü	% 25	% 80
3	İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü	% 15	% 10
+	Toplam Kredi – [AKTS]	120 Kredi	120 Kredi

(b)-Amaçlar ve hedefler:

i- Akademik amaç: Manevi farkındalık, sosyal bütünleşme, kültürel duyarlılık ve iyi ahlak konularında kendini gerçekleştirme sürecine girmiş; teoloji ile psikoloji kavşağında duran ve aynı zamanda din psikolojisinin klinik uygulama alanı olan manevi danışmanlık eğitimi ve öğretimi anlayışını benimsemiş ve bu perspektiften bakarak

manevi danışmanlık ve rehberlik yapabilme yetkinliğini kazanmış, insan haklarına saygılı, demokratik, bilimsel ve mesleki etik ilkelere uygun davranan “manevi danışmanlar” yetiştirmek olmalıdır.

ii- İstihdam amacı ve hedefleri:

+Amaç: Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan kamu kurum ve kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirerek sürdürmek olmalıdır.

+Hedefler:

Hedef-1: Temel istihdam kurumlarının çeşitli birimlerine personel desteği sağlamak olmalıdır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyacı olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri konularında yeterlilik sahibi olan manevi danışmanlar yetiştirmek olmalıdır.

Hedef-2: Temel istihdam kurumları tarafından düzenlenen meslek içi eğitim programlarına akademik tabanlı eğitsel destek sağlamak olmalıdır (<http://uludag.edu.tr/ilahiyat>; <http://www.divinity.ankara.edu.tr>), [Erişim, Aralık 2017].

(c)-*Mezuniyet koşulları*: İlahiyat Fakültesi “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü / Department of Spiritual Counselling and Care”nü en az 240 AKTS kredilik ders alıp tüm dersleri başarı ile tamamlayan FF, YZ, DZ notu olmayan, genel not ortalaması (GNO) en az 2,00 olan ve diğer yükümlülükleri yerine getiren öğrenciler mezun olmalıdırlar. Bu kredilerin altında eksik krediyle mezun olunmamalıdır.

(d)-*Diploma ve meslek unvanı*: İlahiyat Fakültesi Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü mezuniyet koşullarını yerine getiren öğrencilere “İlahiyat Fakültesi Manevi Danışmanlık ve

Rehberlik Bölümü Lisans Diploması" ile birlikte diploma eki ve not durum belgesi (transkript) verilmelidir. Ayrıca bu bölümden mezun olanlara "Manevi Danışman / Spiritual Counselor" unvanı verilmelidir.

(e)- *Hizmet kurumları ve birimleri:*

1. Diyanet İşleri Başkanlığı-[DİB]:

* Aile ve Dini Rehberlik Büroları-[ADRB]: (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü / Kurum personeli): İslam ahlâkı eksenli bilgiyi temel alarak aile hakkında topluma doğru dinsel bilgiyi sunmak, modern yaşamın ortaya çıkardığı psiko-sosyal değişim ve dönüşümlerin farkındalığıyla aileyi ve bireyi tehdit eden problemlerin çözümüne psiko-teolojik bir perspektiften katkı sağlamak; ayrıca toplumun dezavantajlı kesimlerine dinin manevî desteğini ulaştırmak için 2003 yılından bu yana Türkiye'nin 81 ilindeki müftülüklerde toplumun her kesimine manevi danışmanlık ve rehberlik konseptinde din hizmeti sunan birimlerdir.

Adı geçen aile ve dini rehberlik büroları, birim olarak toplumun en küçük ama en önemli temel yapı taşı olan aile kurumunun güçlenmesine ve korunmasına yönelik seminer ve konferans programları düzenlemektedir. Farkındalık oluşturma bağlamında evlilik öncesi eğitimler, aile okulu seminerleri, boşanma sürecinde ve sonrasında manevi danışmanlık, çocuklara ve gençlere değerler eğitimi, bölgesel sorunlara yönelik çözüm odaklı projeler ve aktiviteler yapmaktadır. Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere şiddete, çocukların ihmal ve istismarına, ailenin korunmasına ve güçlenmesine yönelik projeler geliştirmektedir. Ayrıca yetimlere, sahipsiz huzur evi sakinlerine ve şiddet gören kadınlara yalnız olmadıklarını hissettirmek ve acılarını anlamlandırmak amacıyla manevi destek hizmetleri vermektedir (<http://www2.diyamet.gov.tr>, 2017). Kurumun kendi personeli tarafından verilen bu hizmet, orta ve uzun planda aile

danışmanlığı konseptine uygun biçimde düzenlenerek manevi danışmanlık formatında biçimlendirilmelidir.

2. Sağlık Bakanlığı-[SB]:

* Kamu ve Özel Hastaneler: (Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan görevlendirme personel / Kurum personeli değil; özel hastane uygulaması henüz yok): İlk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1995 yılında il müftülüklerine gönderdiği yazıyla hastanelerde başlayan bu hizmet, 1996 yılında Danıştay tarafından yürütmeyi durdurma kararı verilerek engellenmiştir. Böylece yaklaşık bir buçuk yıl süren bu uygulama da, resmi olarak yürürlükten kaldırılmıştır (Altaş, 1999: 599-600). Daha sonraki Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 2015 yılında Ankara'da imzalanan iş birliği protokolüyle yeni bir dönem başlamıştır. Söz konusu protokol kapsamında, Sağlık Bakanlığı'na bağlı kamu hastanelerinde isteyen başta hasta olmak üzere hasta yakını ve sağlık personeline, fiziksel şartlara bağlı olarak ve hastanenin tıp içerikli sağlık hizmetlerine hiçbir şekilde sınır ihlali yapılmaksızın dinsel ve manevi konularda danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulması amaçlanmıştır.

Yurtdışı örneği bağlamında hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Birleşik Krallık'taki yapılanmasına bakıldığında, hastalara verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin adı geçen ülkenin resmi sağlık örgütü olan Ulusal Sağlık Servisi-[NHS]'deki teşkilat şemasında yer alan 5 sağlık hizmeti grubundan biri olan "yardımcı sağlık uzmanları" şemsiyesi altında "hastane manevi danışmanlığı/hospital chaplancy" olarak yerini aldığı görülmektedir (Cobb, 2005: 11-16). Şimdilik sadece kamu hastanelerinde verilen bu hizmetin orta ve uzun vadede özel hastanelerde de verilmesi gerekmektedir. Ayrıca 'manevi danışman' olarak çalışacak olan personel, kadroya ilişkin gerekli alt yapı çalışmaları yapılarak Sağlık Bakanlığı kadrosunda bulunmalı ya da

Diyaret İşleri Başkanlığı'nda kurulacak olan "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı" tarafından yönetilmelidir.

3. Milli Eğitim Bakanlığı-[MEB]:

* İlköğretim ve ortaöğretim kurumları: (kurumsal uygulaması henüz yok): Modern yaşam ve post-modern söylem bağlamında, inanç ve/veya değer yoksunluğunun ülkede yetişen genç kuşaklar için temel problemlerinden biri olduğunda şüphe yoktur. Doğal olarak, sahip olunan inanç sistemleri ve değerlerin de, bireyleri anlam krizlerinden kurtarması beklenir. Bu durumda şu sorunun sorulması gerekmektedir: "İnançsızlık ve değer yoksunluğu birey için tehdit, toplum için de risk ise bu tehdit ve riski ortadan kaldırıp onun yerine barışı, esenliği, güvenliği özetle erdemli bir yaşamı oluşturma iddiasındaki din, bireylerle – özellikle de genç zihinlerle nasıl buluşturulacaktır? Bütün çabalara rağmen bu buluşma gerçekleşemiyorsa, bu süreci bloke eden faktörler nelerdir ve bunlarla nasıl başa çıkılabilir?"

Din ile ilişkilerine göre Türkiye'de okullaşma dönemindeki genç nüfus kategorize edildiğinde, temelde üç tip yeni nesil dinsel tutum ve yönelimin ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, bütün kurum ve kurallarıyla bir din olarak İslam'a bilişsel olarak bağlanmış olanlardır. Güçlü bir Allah, peygamber ve âhiret tasavvuruna sahip olan bu gruptakiler, karşılaştıkları herhangi bir dinsel problemi bu tasavvurlarının yardımıyla çözmeye çalışırlar. İkinci tip yönelim ise kendisini dindar olarak tanımlamasına ve dinsel pratikleri yerine getirmesine rağmen dinsel söylemlerin bir kısmından duyduğu rahatsızlık sebebiyle bilişsel bağlamda psiko-teolojik içerikli yoğun bir içsel çatışma yaşayanlardır. Özellikle aynı dinin içindeki parçalanmalar ve çatışmalar, gençlerde inancın birleştirici içeriği ve barışı öneren karakteri konusunda ciddi ve derin bilişsel şüpheler uyandırmaktadır. Bu noktada dinin neden bu çatışma ortamını

ortadan kaldıramadığı sorusu, bu inanan genç zihinler için hâlâ ciddi bir cevap beklemektedir. Üçüncü tip de, kendini dine bütünüyle kapatanlardan oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak dini hiçbir şekilde gündemlerine almayan bir sosyal çevrenin yetiştirdiği gençlerden oluşan bu grup ise kendilerini daha çok 'agnostik' olarak konumlandırmaktadırlar. Aynı grubun içerisinde bazıları da kendilerini aktif veya pasif 'ateist' olarak tanımlamaktadırlar (Düzgün, 2015: 13-14).

Tam da modern dönemin ürettiği bu psiko-sosyo-antropoteolojik içerikli yaşamsal krizler dikkate alındığında, ilk ve orta öğretim düzeyindeki gençlerin inanç krizleri derinleşmeden manevi danışmanlık hizmetinin de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm ilk ve orta dereceli okullarda verilmesi gerekmektedir. Zira yurtdışı örneği bağlamında okullarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Birleşik Krallık ve Avustralya'daki yapılanmasına bakıldığında, 'okul manevi danışmanlığı / school chaplaincy' uygulamasının ilköğretim ve ortaöğretimde yer aldığı görülmektedir (Rayner & Hawkins & Lush, 2005: 25-30; Pohlmann & Russell, 2005: 31-43; Norman & Norman, 2004). Şimdilik Türkiye'de hiçbir okulda 'manevi danışman' uygulaması yer almamaktadır. 'Manevi danışman' olarak çalışacak olan personel, kadroya ilişkin gerekli alt yapı çalışmaları yapılarak Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan 'psikolojik danışman' kadrosu gibi 'manevi danışman' kadrosunun da sisteme eklenerek her iki kadronun da bir takım ruhu oluşturacak biçimde kurumsal hizmet üretimi sağlanmalıdır.

4. Adalet Bakanlığı-[AB]:

* Cezaevleri ve denetimli serbestlik uygulaması: (Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan görevlendirme personel / Kurum personeli değil): İlk olarak 1959 yılında dönemin adalet bakanı, Diyanet İşleri Başkanlığı'na resmi bir yazıyla hükümlülere manevi destek sağlayacak

konferansların verilmesine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Yargıtay'ın 28/1/1974 tarih ve 5/1 sayılı kararı uyarınca, din eğitimi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından resmen din görevlilerinin cezaevlerinde görevlendirilmeye 1974 yılında başladığı görülmektedir. Bu tarihte Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında varılan anlaşma sonucunda hükümlü ve tutukluların rehabilitasyonunu sağlamak amacıyla cezaevlerinde maneviyat ve değerler içerikli konferanslar vermek üzere diyanet personeli görevlendirilmiştir. Daha sonra 1981 yılında Adalet Bakanlığı tarafından din ve ahlak bilgisi müfredat programı hazırlanmıştır. 1986 yılında ise Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ile Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü arasında yapılan görüşmeler sonucunda cezaevi vaizlerinin statüleri ile ilgili ortak esaslar tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında 13 Mayıs 2001 tarihinde yeni bir protokol daha imzalanmıştır. Halen bu protokole göre cezaevlerinde 'cezaevi vaizi' kadrosunda din hizmetleri verilmektedir (Kaya, 2008: 157-158; Özdemir, 2002: 65-69).

Yurtdışı örneği bağlamında cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Birleşik Krallık ve Avustralya'daki yapılanmasına bakıldığında ise 'cezaevi manevi danışmanlığı / prison chaplaincy' uygulamasının hapishanelerde kurumsal olarak yer aldığı görülmektedir (Sundt & Dammer & Cullen, 2002: 59-86; Carey & Del Medico, 2014: 1786-1799; Işık, 2009: 262-264). Adalet Bakanlığı'na bağlı cezaevlerinde verilen bu hizmetin kronolojik olarak en eski kurumsal cami-dışı hizmet olmasına karşın henüz klasik tarzdaki din eğitimi formatından çıkıp 'manevi danışmanlık' konseptine kavuşturulamadığı görülmektedir. Bugün özellikle Avrupa ve Amerika'da cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra ayrıca adliye binalarında verilen 'adliye manevi danışmanlığı/court house chaplaincy'ndan bile söz etmek mümkündür (ayrıntılı bilgi için bkz. Carlson, 1972: 18-26). 'Manevi danışman'

olarak çalışacak olan personel, kadroya ilişkin gerekli alt yapı çalışmaları yapılarak Adalet Bakanlığı kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-sosyal servisteki psikolog ve sosyal çalışmacı gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır. Bu türden bir düzenleme yapılamazsa Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kurulacak olan "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı" tarafından yönetilmelidir.

5. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB]:

* Huzurevleri, yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sevgi evleri: (Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan görevlendirme personel / Kurum personeli değil): Huzurevlerinde kapasite ve ihtiyaca göre Çocuk Hizmetleri ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından uygun görülen nitelik ve sayıda alan uzmanı personel (sosyal çalışmacı, psikolog, doktor vs.) çalıştırılmaktadır. Huzurevi yönetmeliğinde, her kuruluştaki psiko-sosyal çalışmaları koordineli şekilde yürütmek üzere sosyal çalışmacı ve psikologlardan oluşan sosyal servis ekibinde "manevi danışman" adı altında herhangi bir personelden söz edilmemektedir. Ancak Türkiye'de bazı sosyal kurumlarda manevi destek programları, 2007 yılına kadar özel çabaların bir sonucu olarak uygulanmıştır. Örneğin; Kayışdağı Darülaceze Müdürlüğü tarafından yaşlılar için 2005 yılında 'Manevi Bakım Birimi' oluşturulmuştur. Darülacezedeki yaşlıların yaşamsal ihtiyaçlarının yanı sıra manevi yönden de doyurulmaları kurumsal görevlerden biri olarak kabul edilmektedir (Kılavuz, 2013: 510; ayrıca çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları için bkz. Özdemir, 2013: 465-478; Melek, 2009: 390-399; Coşkunsever, 2016: 96-124). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-sosyal servisteki psikolog ve sosyal çalışmacı gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu

içinde çalıştırılmalıdır. Bu türden bir düzenleme yapılamazsa Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kurulacak olan "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı" tarafından yönetilmelidir.

6. Milli Savunma Bakanlığı [MSB]:

* Ordu (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı): Dünyada pek çok kurumsal uygulamaları olan 'ordu manevi danışmanlığı / military chaplaincy', ülkeden ülkeye bazı yapısal değişiklikler gösterse de temelde askerlerin, var olan askeri sistem ve koşullar ile yurt dışı görevler ya da savaş/silahlı çatışmadan dolayı dinsel ayinlere, dinsel kutlamalara ve ibadetlere istedikleri zaman katılamamaları ile görev süreçlerindeki yaşamsal zorluklar, askerler için manevi rehberlik ve danışmanlık ihtiyacını doğurmuştur (Uzeirovski, 2016: 402; ayrıca bkz.Otis, 2009: 3-15; Todd ve ark., 2012). Bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türk silahlı kuvvetlerinde şu ana kadar kurumsal bir konseptte verilememiştir. Ordu kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-sosyal servisteki psikolog ve psikolojik danışman gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır. Bu türden bir düzenleme yapılamazsa Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kurulacak olan "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı" tarafından yönetilmelidir.

7. Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB]:

* Gençlik merkezleri & Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı öğrenci yurtları: (Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan görevlendirme personel / Kurum personeli değil): Çok yakın bir geçmişte saha uygulamasına yeni başlanılan manevi danışmanlık hizmetleri, daha çok 'gençlik çalışmaları' kapsamında 'gençlik manevi danışmanlığı / youth chaplaincy' konseptinde yürütülmeye başlanmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-

sosyal servisteki psikolog ve psikolojik danışman gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır. Bu türden bir düzenleme yapılamazsa Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kurulacak olan "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı" tarafından yönetilmelidir.

8. Yükseköğretim Kurumu [YÖK]:

* Üniversiteler & Fakülteler: Dünyada pek çok kurumsal uygulamaları olan 'üniversite manevi danışmanlığı / university chaplaincy', ülkeden ülkeye bazı yapısal değişiklikler gösterse de temelde üniversite öğrencilerinin, varoluşsal anlam sorunlarına psiko-teolojik içerikli çözüm yolları bularak, onların sağlıklı bir yaşam felsefesi geliştirmelerine yardımcı olan profesyonel bir manevi destek hizmetidir (bkz.Possamai & Brackenreg, 2009: 355-366; Brown, 2013; Khoja-Moolji, 2011; Lochrie, 1986). Bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türk üniversitelerinde şu ana kadar kurumsal bir konseptte verilmemiştir. Şu an için Türkiye'de sadece Balıkesir Üniversitesi'nde bu türden bir saha hizmeti verilmektedir. Sözü edilen bu manevi danışmanlık hizmeti, müdürlüğünü din psikoloğu Koç'un (2014) yaptığı Balıkesir Üniversitesi Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi kapsamında kurumsal olarak verilmektedir. Bu ilk kurumsal örnek model alınıp geliştirilerek Türk üniversitelerinde, daha önceden uygulamaya başlanan mediko-sosyal servisteki doktor, psikolog ve psikolojik danışman gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır.

9. İçişleri Bakanlığı [İB]:

* Emniyet Genel Müdürlüğü: Amerika Birleşik Devletleri'nde kurumsal uygulamaları olan 'polis manevi danışmanlığı/sheriff chaplaincy', kurum personeli ve aileleri başta olmak üzere, mahkûmlara, eski suçlulara ve suç mağdurlarına yönelik verilen bir

manevi destek hizmetidir. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde 2003 yılında başlayan "Sheriff's Chaplaincy Conference" aktiviteleri her yıl düzenli olarak yapılmaya devam etmektedir (<http://www.sheriffschaplaincy.com>, 2017). Ayrıca bu alanda Dickerson (2001) tarafından yapılan bir de doktora tezi bulunmaktadır (Dickerson, 2001). Bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türkiye özelinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nde şu ana kadar kurumsal bir konseptte verilememiştir. Polis kadrosunda, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-sosyal servisteki psikolog ve psikolojik danışman gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır.

* Belediyeler: Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya gibi ülkelerde kurumsal uygulamaları olan 'belediye manevi danışmanlığı / city (metropolitan-council) chaplaincy', kurum personeli ve aileleri başta olmak üzere, belediye hizmeti alan halka yönelik çok-boyutlu bir manevi destek hizmetidir. (Avustralya'daki örnek uygulama için bkz. <http://www.burnie.net/Council>, 2017). Batı'da özellikle büyükşehir belediye konseptinde daha yaygın bir hizmet birimi olarak görülmektedir (Vanderwerker, L. C. ve ark., 2009: 13-24; Galek, K. ve ark., 2009: 1-13). Bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinde şu ana kadar kurumsal bir konseptte verilememiştir. Belediye hizmeti birimlerinde, daha önceden uygulamaya başlanan psiko-sosyal servisteki psikolog ve psikolojik danışman gibi diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır.

* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı modellerle kurumsal uygulamaları olan 'göçmen manevi danışmanlığı / emigrant chaplaincy', eğitim, savaş ve ekonomik nedenler gibi çeşitli sebeplerle yabancı bir ülkeye göç etmek ve o ülkede yaşamak zorunda kalan göçmenlere yönelik verilen bir

manevi destek hizmetidir (bkz. Casey, 1967: 245-256; Strong, 2015: 1-32). Özellikle Suriye'deki iç savaş sebebiyle Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler üzerinden farkındalığı ve ihtiyacı artan bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde şu ana kadar kurumsal bir konseptte verilememiştir. Ancak yakın geçmişte Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı 'Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı' (2016) kurularak alana ilişkin çalışmalar bu birim üzerinden yürütülmeye çalışılmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kadrosunda, diğer alan aktörlerinin yanına 'manevi danışman' da eklenerek bir takım ruhu içinde çalıştırılmalıdır (ayrıca krş. Tablo-8).

Tablo-8:

'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü'

hizmet kurumları ve birimleri

Hizmet Kurumu	Hizmet birimi
1 Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]	Aile ve Dini Rehberlik Büroları
2 Sağlık Bakanlığı [SB]	Kamu ve Özel Hastaneler
3 Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]	İlköğretim ve ortaöğretim kurumları
4 Adalet Bakanlığı [AB]	Cezaevleri Denetimli serbestlik Adliye

5	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB]	Huzurevleri Yetiştirme yurtları Çocuk yuvaları Sevgi evleri
6	Milli Savunma Bakanlığı [MSB]	Ordu Kara+Deniz+Hava
7	Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB]	Gençlik merkezleri Kredi ve Yurtlar Kurumu-öğrenci yurtları
8	Yükseköğretim Kurumu [YÖK]	Üniversiteler Fakülteler
9	İçişleri Bakanlığı [İB]	Emniyet G. M. Belediyeler Göç İdaresi G. M.

(f)-*Ders programı*: Önerilen bölüm temeline dayalı bu yaklaşımdaki ilahiyat fakültelerinde verilecek olan lisans programının ders içeriğine bakıldığında, temel alan yeterliliği için ilk 2 yılda (1. ve 2. sınıfta) ortak derslerden oluşan 'çerçeve ön-lisans programı' uygulanabilir (örnek program için bkz. Tablo-9). Özel alan yeterliliğini geliştirmek amaçlı derslerinden oluşan sonraki 2 yılda (3. ve 4. sınıfta) ise lisans tamamlamayı içeren özel alan dersleri yer almalıdır (örnek bkz. Tablo-10). Ayrıca lisans 4. sınıfta bir yıl devam eden staj programı uygulanmalıdır. Lisans stajları her bir yarıyılıda farklı kurumlarda olmak üzere 2 dönem yaptırılmalıdır. Söz konusu bu stajlar, kredi

kapsamına alınmayıp diplomaya ek olarak yazılmalıdır ve mezuniyet şartı olarak konulmalıdır.

Tablo-9:

İlahiyat fakültesi manevi danışmanlık ve rehberlik bölümü

-1. ve 2. sınıf dersleri ve AKTS kredileri-

(AÖF İlahiyat ön-lisans örneği)

1. Sınıf - 1. Yarıyıl (Güz Dönemi)				
Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
ARA1001	Arapça-I	Zorunlu	2+0	4.0
BİL101U	Temel Bilgi Teknolojileri I	Zorunlu	3+0	3.0
İLH1001	İslam İnanç Esasları	Zorunlu	2+0	4.0
İLH1002	İslam İbadet Esasları	Zorunlu	2+0	4.0
İLH1003	İslam Ahlak Esasları	Zorunlu	2+0	4.0
İLH1004	İlk Dönem İslam Tarihi	Zorunlu	4+0	7.0
İLH1005	İslam Sanatları Tarihi	Zorunlu	2+0	4.0
Toplam Kredi				30
1. Sınıf - 2. Yarıyıl (Bahar Dönemi)				
Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
ARA1002	Arapça-II	Zorunlu	2+0	4.0
BİL102U	Temel Bilgi Teknolojileri II	Zorunlu	3+0	3.0

İLH1006	Tefsir Tarihi ve Usulü	Zorunlu	4+0	6.0
İLH1007	Hadis Tarihi ve Usulü	Zorunlu	4+0	6.0
İLH1008	İslam Hukukuna Giriş	Zorunlu	2+0	4.0
İLH1009	İslam Kur.ve Medeniyeti	Zorunlu	2+0	4.0
İLH1010	Türk İslam Edebiyatı	Zorunlu	2+0	3.0
Toplam Kredi				30

2. Sınıf - 3. Yarıyıl (Güz Dönemi)

Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
ARA2001	Arapça-III	Zorunlu	2+0	3.0
İLH2001	Tefsir	Zorunlu	4+0	6.0
İLH2002	Güncel Fıkıh Problemleri	Zorunlu	2+0	3.0
İLH2003	İslam Düşünce Tarihi	Zorunlu	2+0	3.0
İLH2004	Kur'an-ı <u>Kerim-I</u>	Zorunlu	3+0	4.0
İLH2005	Din Psikolojisi	Zorunlu	3+0	4.0
TAR201U	Atatürk İlk.ve İnk. Tarihi I	Zorunlu	3+0	3.0
TÜR201U	Türk Dili I	Zorunlu	3+0	3.0
Toplam Kredi				30

2. Sınıf - 4. Yarıyıl (Bahar Dönemi)

Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS

ARA2002	Arapça-IV	Zorunlu	2+0	3.0
İLH2006	Hadis	Zorunlu	4+0	6.0
İLH2007	Kelama Giriş	Zorunlu	3+0	4.0
İLH2008	Din Sosyolojisi	Zorunlu	3+0	4.0
İLH2009	Kur'an-ı Kerim-II	Zorunlu	2+0	3.0
İLH2010	Din Eğitimi	Zorunlu	2+0	3.0
TAR202U	Atatürk İlk.ve İnk. Tarihi II	Zorunlu	3+0	3.0
TÜR202U	Türk Dili II	Zorunlu	3+0	3.0
Toplam Kredi				30

(<https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim>, 2017).

Tablo-10:

İlahiyat fakültesi manevi danışmanlık ve rehberlik bölümü

-3. ve 4. sınıf dersleri ve AKTS kredileri-

3. Sınıf - 5. Yarıyıl (Güz Dönemi)				
Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
MDR1001	Sosyal Psikoloji	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1002	Gelişim Psikolojisi	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1003	Felsefeye Giriş	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1004	Psikolojiye Giriş	Zorunlu	4+0	7.0
MDR1005	Sosyal Hizmete Giriş	Zorunlu	2+0	4.0

MDR1006	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-I	Zorunlu	4+0	7.0
MDR1007	Türk Dini Musikisi	Zorunlu	2+0	4.0
Toplam Kredi				30

3. Sınıf - 6. Yarıyıl (Bahar Dönemi)

Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
MDR1008	Kişilik Psikolojisi	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1009	Tasavvufa Giriş	Zorunlu	3+0	3.0
MDR1010	MDR İlke ve Teknikleri	Zorunlu	4+0	6.0
MDR1011	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-II	Zorunlu	4+0	6.0
MDR1012	Araştırma Metodolojisi	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1013	Değerler Psikolojisi	Zorunlu	2+0	4.0
MDR1014	Ailede İletişim	Zorunlu	2+0	3.0
Toplam Kredi				30

4. Sınıf - 7. Yarıyıl (Güz Dönemi)

Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
MDR1015	İslam Mezhepler Tarihi	Zorunlu	2+0	3.0
MDR1016	MDR Kuramları	Zorunlu	4+0	6.0
MDR1017	Lisans Tezi	Zorunlu	2+0	3.0
MDR1018	Din Felsefesi	Zorunlu	2+0	3.0

MDR1019	MDR'de Dini Referanslar	Zorunlu	3+0	4.0
MDR1020	Bireyi Tanıma Teknikleri	Zorunlu	3+0	4.0
MDR1021	Adli Psikoloji	Zorunlu	3+0	3.0
MDR1022	MDR Becerileri	Zorunlu	3+0	3.0
Toplam Kredi				30
4. Sınıf - 8. Yarıyıl (Bahar Dönemi)				
Ders Kodu	Ders Adı	Z/S	T/U	AKTS
MDR1023	Sosyal Hizmet Uygulamaları	Zorunlu	2+0	3.0
MDR1024	MDR Teorileri	Zorunlu	4+0	6.0
MDR1025	Tasavvuf Tarihi	Zorunlu	3+0	4.0
MDR1026	Anormal Psikolojisi	Zorunlu	3+0	4.0
MDR1027	Lisans Tezi	Zorunlu	2+0	3.0
MDR1028	MDR'de Teodise	Zorunlu	2+0	3.0
MDR1029	Kriz Odaklı MDR	Zorunlu	3+0	3.0
MDR1030	Din ve Ruh Sağlığı	Zorunlu	3+0	3.0
Toplam Kredi				30

Yukarıda verilen örnek lisans ders programından da anlaşılacağı gibi bölümleşme paradigmasına dayalı olarak önerilen “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü”, din psikolojisi özelinde ‘psikoloji’ ve ‘psikolojik danışmanlık ve rehberlik’ alanlarıyla (bkz. Aydın, 2010:

109-113; Karacoşkun, 2004: 83-103) sıkı bir ilişki ve iletişim içerisinde olacak bir bölüm olarak tasarlanmıştır.

(g)-*Program akreditasyonu*: Önerilen “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü” açıldıktan sonra ilgili bölümün ulusal ve uluslararası akreditasyonu için mutlaka kurumsal bir yol haritası oluşturulmalıdır. Bu kapsamda ilk yapılacak işlem (i) uluslararası kurum ve kuruluşlara akredite olmak, sonraki süreçte ise (ii) yerel dinamikleri dikkate alan ulusal akreditasyon modeli geliştirmek ve uygulamak olmalıdır (pdr özelinde örnek bir model önerisi için ayrıca bkz. Doğan, 2000: 31-38).

Sonuç

Modern yaşam ve post-modern söylem kaskacında yetişecek olan yeni nesil ‘ilahiyatçı’ modeli, mutlaka ‘uzmanlaşma’ yaklaşımı temel alınarak eğitilmelidir. Bugünün yaşam koşullarında, ilahiyatçı ismiyle bilinen meslek aktörünün hayatın tüm alanlarının iyileştirilmesi konusunda genel bilgisinin yanı sıra din konusuyla ilgili bir alanda da uzman olması gerekmektedir. Bir dönem Türk toplumunun din konusundaki ihtiyacını gideren “aspirin-ilahiyatçı” modelinin, bugünün yaşam koşullarında artık pratik bir değerinin kalmadığı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla İngilizlerin “layman for everything, master for nothing / her şeyle uğraşan, ancak hiçbir şeyde uzman olamayan” şeklindeki ifadesi (Hacınebioğlu, 2004: 64; Köylü, 2013: 28), sözü edilen bu modele ilişkin olgusal durumu özetler niteliktedir.

Türk ilahiyat/teoloji eğitiminde geline bu noktada, teoloji lisans eğitimi alan ilahiyatçıların ‘imamlık, yöneticilik, öğretmenlik ve manevi danışmanlık gibi özel roller ile vaaz etme, hutbe okuma ve yetişkin din eğitimcisi olma gibi genel görevlerini’ eş zamanlı olarak profesyonel içerikte yapma olanakları kalmamıştır. Bu ve başka nedenlerle, Avrupa Birliği’ne hazırlanan Türkiye’deki ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinde, hızla değişen yaşam koşullarına duyarlı yeni bir

paradigmaya dayalı uzman yetiştirme mantığını önceleyen kurumsal bir yapılanmaya şiddetle ihtiyaç vardır. Dolayısıyla alanın gerektirdiği özel alan formasyona sahip ilahiyatçılar yetiştirmeye yönelik, Avrupa ve Amerika’da birçok örneği bulunan yeni nesil bir ilahiyat fakültesi tasarımı gerekmektedir (ayrıca bkz. Kılavuz, 2004: 395-396). Konuyla ilgili Türk din eğitimi literatürüne bakıldığında ilahiyat fakültelerinin nicelik ve niteliklerinin yeterince tartışıldığı, amaçları bağlamında bazı yeni konsept ilahiyat fakültesi önerilerinin yer aldığı sempozyumların da yapıldığı(örnek sunumlar için Parlador, 1988: 3-11; Asri, 2004: 293-302), ancak uygulamaya dönük somut adımların henüz atılmadığı görülmektedir. Artık bu aşamadan sonra yükseköğretim bürokrasisi ve mekanizmasındaki karar alıcıların, ortaya çıkan bu öneriler kapsamında gerekli somut girişimlerde bulunması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu makalenin amacı, -daha öncede ifade edildiği gibi- ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin lisans düzeyindeki akademik yapılanmasında revizyona gidilmesi için yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak “bölümleşme” temeline dayalı detaylı bir öneri getirmektir. Tam da gelinen bu noktada, Türkiye’deki yüksek din eğitimi kurumu olarak ilahiyat fakültelerinin yapısal değişim ve dönüşüm ihtiyacını vurgulaması bakımından ‘değişim’ sorunsalını en çarpıcı biçimde betimleyen çalışmanın “Değişen dünyada değişemeyen kurumlar: İlahiyat Fakülteleri” ismiyle Aşıkoğlu (2009) tarafından yapıldığını söylemek mümkündür (Aşıkoğlu, 2009; 887-898).

Türkiye’de verilen yüksek din eğitiminin içeriğinin yeni yaşam koşullarına bağlı olarak lisans düzeyinde, ancak uzmanlaşmaya dönük bölümleşme paradigmasıyla eğitilecek yeni model bir ‘uzman ilahiyatçı’ prototipiyle yeniden biçimlendirilmesi gerektiğinin altını çizerek akademik bir farkındalık uyandırmayı hedefleyen ve

Türkiye'deki teoloji eğitimi ve araştırmalarının yeni nesil bir paradigmaya ihtiyacı olduğunu vurgulayan bu makalenin sonuç olarak;

(i)-Türkiye'de yüksek din öğretimi veren ilahiyat fakültelerinin lisans derecesinde mutlaka bölümleşme esasına dayalı bir lisans eğitimine ve diploma sistemine geçilmesi gerektiği;

(ii)-Buna göre yeni tasarımlanacak olan ilahiyat fakültelerinin;

(a)-Diyanet İşleri Başkanlığı'na ağırlıklı cami-içi din hizmetlerini yürütmek üzere imam, vaiz ve müftü gibi kurum personeli yetiştirmek amacıyla şu anda aktif olarak yürürlükteki ilahiyat programı revize edilerek teolojik yoğunluğu arttırılmış [i] "Din Hizmetleri Bölümü";

(b)-Milli Eğitim Bakanlığı'na ilk ve ortaöğretim düzeyinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni yetiştirmek amacıyla şu anda aktif olarak yürürlükteki DİKAB programı revize edilerek pedagojik yoğunluğu arttırılmış [ii] "Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü";

(c)-DİB, MEB, SB, ASPB, AB, MSB gibi bakanlıklarile ilgili kurum ve kuruluşlara bağlı olarak manevi temelli sosyal hizmet konseptinde yürütülen aile irşat büroları, yetiştirme yurtları, hastaneler, cezaevleri, huzurevleri ve ordu gibi kurumlarda çalışacak manevi danışmanları yetiştirmek amacıyla psikolojik yoğunluğu arttırılmış [iii] "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü" olmak üzere üç bölüme ayrılması gerektiği;

(iii)-Lisans eğitimindeki ön-lisans derecesinin (1. ve 2. sınıflar) temel alan yeterliliğine, lisans derecesinin (3. ve 4. sınıflar) ise özel alan yeterliliğine dayalı 'lisans-uzmanlık' derslerinden oluşması gerektiği;

(iv)-Şu anda uygulamada olan 'ilahiyat, DİKAB ve İLİTAM gibi programların yürürlükten kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Kaynakça

- Altaş, N. (1999). Hastanelerde dini danışmanlık hizmetleri (Türkiye uygulaması üzerine deneysel bir araştırma). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 599-660.
- Altaş, N. (2016). Türkiye’de dinî yükseköğretim alanında uzaktan eğitimle ilgili algı sorunları ve İLİTAM uygulamaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14 (31), 7-42.
- Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ilahiyat ön-lisans programı. (<https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim>). [Erişim, Ekim 2017].
- Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (<http://www.divinity.ankara.edu.tr>). [Erişim, Aralık 2017].
- Asri, S. (2004). Türkiye’de yüksek din eğitimi ve öğretiminin sorunları ve geleceği sempozyumu. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6 (18), 293-302.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2009). Değişen dünyada değişmeyen kurumlar: İlahiyat fakülteleri. [içinde] *IV. Din şûrası: Tebliğ ve müzakereleri* – (12-16 Ekim 2009). (ss. 887-898). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2011). Din öğretiminde öğretmenin rolü ve din dersi öğretmeni yeterlilikleri (Türkiye Örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 5-13.
- Aydın, A. R. (2010). İlahiyat fakültelerinde din psikolojisine duyulan ihtiyaç. [içinde] *Modern dönemde ilahiyat eğitimi müfredatı ve yöntem tartışmaları: Uluslararası katılımlı çalıştay* – (19-25 Temmuz 2010). (ss. 109-113). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Aydın, Ş. (2004). İlahiyat lisans programının amaç sorunu. [içinde] *Türkiye'de yüksek din eğitiminin sorunları, yeniden yapılanması ve geleceği sempozyumu: Bildiriler & Müzakereler* – (16-17 Ekim 2003). (ss. 21-23). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Brown, S. (2013). *Higher education chaplaincy and the changing role of religion in the public square: A contextual theology for university chaplaincy*. (Unpublished doctoral dissertation). London: King's College University of London.
- Carey, L. B. & Del Medico, L. (2014). Correctional services and prison chaplaincy in Australia: An exploratory study. *Journal of Religion and Health*, 53 (6), 1786-1799.
- Carlson, R. J. (1972). The court house chaplaincy—A project in collaboration. *Pastoral Psychology*, 23 (7), 18-26.
- Casey, E. (1967). The pastoral on emigration. *The Furrow*, 18 (5), 245-256.
- Cobb, M. (2005). *The hospital chaplain's handbook: A guide for good practice*. Norwich: Canterbury Press.
- Coşkunsever, A. (2016). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar ve dini başa çıkma: Bursa ve Şanlıurfa yetiştirme yurtları örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 96-124.
- Council policy city chaplain. (<http://www.burnie.net/Council>). [Erişim, Aralık 2017].
- Dickerson, B. W. (2001). *Strategy for developing a sheriff chaplaincy*. (Unpublished doctoral dissertation). Liberty University.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Aile ve Dini Rehberlik Bürosu tanıtım bülteni*. 12 s. (<http://www2.diyamet.gov.tr>). [Erişim, Eylül 2017].

- Doğan, R. (2015). İlahiyat fakültelerinin eğitim anlayışı nasıl olmalıdır? [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı – (01-04 Haziran 2014).*(ss. 351-370). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Doğan, S. (2000). Psikolojik danışman eğitiminde akreditasyonun gereği ve bir model önerisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (14), 31-38.
- Düzgün, Ş. A. (2015). Çağın meydan okumaları karşısında genç zihinler ve inanç krizi. *KADER: Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 13-22.
- Erdem, A. R. (2005). Üniversitenin var oluş nedeni: Üniversitenin misyonu. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 75-86.
- Galek, K. ve ark. (2009). Topography of referrals to chaplains in the metropolitan chaplaincy study. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 63 (1-2), 1-13.
- Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü. (<http://gef-egitimbilimleri-pdr.gazi.edu.tr>). [Erişim, Aralık 2017].
- Genç, M. F. (2013). Avrupa ve Türkiye’de ilahiyat fakülteleri lisans programları: İspanya, Bosna Hersek, Hollanda, Belçika ve Almanya’daki ilahiyat fakülteleri ile bir karşılaştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13 (1), 27 -45.
- Görgün, T. (2015). Türk üniversitesi ve dini ilimler: İlahiyatın akademik yapılanması, bölümleri ve anabilim dalları nasıl olmalıdır? [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı – (01-04 Haziran 2014).*(ss. 149-164). İstanbul: Ensar Yayınları.

Gözütok, Ş. (2004). İlahiyat fakülteleri için alternatif program. [içinde] *Türkiye'de yüksek din eğitiminin sorunları, yeniden yapılanması ve geleceği sempozyumu: Bildiriler & Müzakereler* – (16-17 Ekim 2003). (ss. 559-566). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Hacnebioğlu, İ. L. (2004). Batıdaki ilahiyat ve felsefe eğitimindeki bazı yaklaşımların Türkiye'ye dönük uygulanabilirliği ile ilgili bir değerlendirme (İngiltere tecrübesi). [içinde] *Türkiye'de yüksek din eğitiminin sorunları, yeniden yapılanması ve geleceği sempozyumu: Bildiriler & Müzakereler* – (16-17 Ekim 2003). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Işık, H. (2009). Cezaevlerinde sunulan din hizmeti faaliyetleri: İngiltere ve Galler örneğinden hareketle ülkemiz cezaevi vaizliğine ilişkin bazı tespit ve değerlendirmeler. [içinde] *IV. Din şûrası: Tebliğ ve müzakereleri* – (12-16 Ekim 2009). (ss. 257-270). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karacoşkun, M. D. (2004). Din hizmetlerinde psikolojik formasyon yeterliliğinin önemi ve ilahiyat fakültelerindeki psikoloji eğitimi üzerine görüş ve öneriler. [içinde] *Türkiye'de yüksek din eğitiminin sorunları, yeniden yapılanması ve geleceği sempozyumu: Bildiriler & Müzakereler* – (16-17 Ekim 2003). (ss. 83-103). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Karadaş, C. (2015). İlahiyat fakülteleri lisans programları üzerine genel değerlendirme ve öneriler. [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı* – (01-04 Haziran 2014). (ss. 205-261). İstanbul: Ensar Yayınları.

Kaya, T. (2008). Cezaevi vaizliği. [içinde] *1. Din hizmetleri sempozyumu-II*– (3-4 Kasım 2007). (ss. 298-306). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Khoja-Moolji, S. S. (2011). An emerging model of muslim leadership: Chaplaincy on university campuses. *The Pluralism Project*, Harvard University.
- Kılavuz, M. A. (2004). İlahiyat fakültelerinde "Din Hizmetleri Bölümü" oluşturulmasına duyulan ihtiyaç. [içinde] *Türkiye'de yüksek din eğitiminin sorunları, yeniden yapılanması ve geleceği sempozyumu: Bildiriler & Müzakereler* – (16-17 Ekim 2003). (ss. 383-408). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Kılavuz, M. A. (2013). Huzurevlerinde din eğitimi ve dini danışmanlık. [içinde] *Yaygın din eğitimi sempozyumu-II* – (30 Mart - 01 Nisan 2012). (ss. 501-516). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Korukçu, A. (2012). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin seçmeli ders tercihini etkileyen faktörler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10 (23), 157-181.
- Köylü, M. (2013). Türkiye'de yüksek din öğretimi: Nicelik mi nitelik mi? *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 21-44.
- Kutlu, S. (2015). Müzakereler. [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı* – (01-04 Haziran 2014). (ss. 297-300). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Lochrie, J. S. (1986). *Educational and theological aspects of university chaplaincy work*. (Unpublished doctoral dissertation). University of Strathclyde.
- Melek, A. (2009). Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında din hizmetleri. [içinde] *IV. Din şûrası: Tebliğ ve müzakereleri* – (12-16 Ekim 2009). (ss. 390-399). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Norman, J. & Norman, J. (Eds.). (2004). *At the heart of education: School chaplaincy and pastoral care*. Veritas.

- Otis, P. (2009). An overview of the US military chaplaincy: A ministry of presence and practice. *The Review of Faith & International Affairs*, 7 (4), 3-15.
- Özdemir, S. (2009). AB giriş sürecinde ilahiyat fakültelerinde yeni bir bölüm önerisi: "Dini Sosyal Hizmetler Bölümü" veya "Sosyal İlahiyat Bölümü". [içinde] *Günümüz Türkiye'sinde İslam uluslararası sempozyumu / Islam in contemporary Turkey international symposium – (08-09 Ekim 2009)*.(ss. 1-16). Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, S. (2013). Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında (SHÇEK) din eğitimi hizmetleriyle ilgili problemler ve çözüm önerileri. [içinde] *Yaygın din eğitimi sempozyumu-II – (30 Mart - 01 Nisan 2012)*. (ss. 465-478). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2002). Türkiye'de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 65-69.
- Öztürk, M. (2015). İlahiyatın adı ve amaçları. [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı – (01-04 Haziran 2014)*.(ss. 29-59). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Parladır, S. (1988). Amaçlar ve muhteva bakımından yüksek din öğretimine bakış. [içinde] *Yükseköğretimde din bilimleri öğretimi sempozyumu– (21-23 Ekim 1987)*. (ss. 3-11). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Pohlmann, D. & Russell, N. (2005). Queensland state school chaplaincy: A brave new paradigm of youth ministry. *Journal of Christian Education*, 48 (1), 31-43.
- Possamai, A. & Brackenreg, E. (2009). Religious and spirituality diversity at a multi-campus suburban university: What type of

- need for chaplaincy? *Journal of Higher Education Policy and Management*, 31 (4), 355-366.
- Rayner, W. & Hawkins, S. & Lush, H. (2005). Chaplaincy in South Australian state schools. *Journal of Christian Education*, 48 (1), 25-30.
- Sheriff's chaplaincy conference. (<http://www.sheriffschaplaincy.com>). [Erişim, Aralık 2017].
- Strong, R. (2015). Globalising British christianity in the nineteenth century: The imperial Anglican emigrant chaplaincy 1846–c. 1910. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43 (1), 1-32.
- Sundt, J. L. & Dammer, H. R. & Cullen, F. T. (2002). The role of the prison chaplain in rehabilitation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35 (3-4), 59-86.
- Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler ışığında Türkiye yükseköğretim sistemi: Temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *ERC Working Papers in Economics 07/05*.(ss. 1-32). Ankara: Ortadoğu Üniversitesi-Ekonomik Araştırmalar Merkezi.
- Todd, A. (Ed.). (2012). *Military chaplaincy in contention: Chaplains, churches, and the morality of conflict*. Ashgate Publishing.
- Tosun, C. (2015). Müzakereler. [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı – (01-04 Haziran 2014)*.(ss. 276-280). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (<http://uludag.edu.tr/ilahiyat>). [Erişim, Aralık 2017].
- Uzeirovski, S. (2016). Katolik ve Protestan geleneğinde ordu manevi rehberliği (Almanya örneği). [içinde] *Manevi Danışmanlık ve*

Rehberlik-II. (ss. 401-416). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Vanderwerker, L. C. ve ark. (2009). Selected findings from the “New York” and the “metropolitan” chaplaincy studies: A 10-year comparison of chaplaincy in the New York City area. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 15 (1), 13-24.

Yapıcı, A. (2015). Müzakereler. [içinde] *Bugünün ilahiyatı nasıl olmalıdır? -Sorunlar ve çözümleri: Tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı – (01-04 Haziran 2014).*(ss. 267-276). İstanbul: Ensar Yayınları.